
ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛОГІКИ

В. Титов, професор НЮА України

Розвиток американської юридичної логіки наприкінці 1950-х — на початку 1960-х років*

Формування юридичної логіки на Заході наприкінці 1950-х — на початку 1960-х років визначалося експансією ідейних установок логічного позитивізму на всю сферу гуманітарних і соціальних наук — від філософії і права до соціології і мистецтвознавства. Хоча «батьківщиною» логічного позитивізму були Австрія, Німеччина і Польща, внаслідок вимушеної еміграції з країн Центральної та Східної Європи його лідерів (Р. Карнап, К. Поппер, Я. Лукасевич, А. Тарський, Г. Кельзен та ін.), центр його розвитку перемістився до англомовних країн, зокрема у США. Тут він знайшов сильну підтримку з боку впливових учених, насамперед філософа Морріса Р. Коена і його сина-юриста, Фелікса Коена.

Зростанню впливу логічного позитивізму сприяли колосальні успіхи в математиці, теоретичній фізиці, обчислювальній техніці, кібернетиці, математичній теорії ймовірностей та ігровій теорії економічної поведінки, яких просто не могло б бути без спроб реалізації запропонованої представниками цього філософського напрямку фундаментальної ревізії самої логіки наукового дослідження. Нагадаємо, що остання припускала виявлення основних понять і постулатів, способів опису і пояснення реальності, нарешті, побудови наукових теорій та їх перевірки¹.

---

* Матеріали для цієї статті зібрано під час стажування автора в США в 1997 р. за підтримки Міжнародної Ради обмінів і наукових досліджень (IREX).

¹ Див., напр.: *Carnap R. Meaning and Necessity*, Chicago, 1947 (рос. переклад: *Карнап Р. Значение и необходимость. Исследования по семантике и модальной логике.* — М., 1959).

У США ідеї логічного позитивізму і його своєрідного продовження у критичному реалізмі¹ в поєднанні з загальним інструментально-прагматичним настроєм і власною традицією дослідження некласичних (індуктивних, багатозначних і модальних) логік, що йшла ще від Ч. С. Пірса, Е. Поста та особливо К. І. Льюїса², привели Л. Льовінджера до формування концепції нової міждисциплінарної галузі знання — так званої «юриметрії» (jurimetrics)³. У ній йшлося про встановлення формальних параметрів юридичного міркування в найбільш широкому спектрі — від кількісного узагальнення гігантського масиву⁴ і структурного аналізу процесу прийняття судових рішень до законопроекткування⁵. Міждисциплінарний підхід на той час уже досить добре зарекомендував себе при реалізації Манхеттенського проекту з розробки атомної зброї в 1942–1945 р.р., Гарвардського проекту з уніфікації законодавства в 1950-і роки, нарешті, при дослідженні соціально-групового ефекту нормативного регулювання, здійсненого на замовлення Військово-морського флоту США⁶.

Спочатку ця галузь знання фокусувалася на юридичній логіці і машинній обробці судових даних. Л. Льовінджер характеризував її таким чином: «Соціальному використанню свідомого методу розуму (або сучасної логіки) властиве припущен-

¹ Див.: *Popper K. R. The Logic of Scientific Discovery.* — NY, 1959 (рос. переклад: *Поппер К. Логика научного исследования.* — М., 1987).

² Див.: *Lewis C. I. A Survey of Symbolic Logic.* Berkeley (Calif.), 1918; *Lewis C. I. Mind and the World Order.* — NY., 1929; *Lewis C. I. Logic and Pragmatism // Contemporary American Philosophy*, ed. by G. P. Adams and W. P. Montague. — N. Y., 1930; *Lewis C. I. and Langford C. H. Symbolic Logic.* — N. Y., 1932; *Lewis C. I. Experience and Meaning // Philosophical Review.* — 1934. — Vol. 3. — P. 125–146.

³ Див.: *Loevinger L. Jurimetrics // Minnesota Law Review.* — 1949. — Vol. 33. — P. 455–488.

⁴ На той час понад 30 млн судових прецедентів англійського та американського права, близько 2 млн федеральних і місцевих статутів, до того ж кожен рік додавалося приблизно 25 тис. опублікованих рішень судів, а також 2 тис. нових статутів (Див.: *Jurimetrics Journal.* — 1966. — Vol. 8. — № 1. — P. 36).

⁵ Див.: *Baad H. Foreword to «Jurimetrics Symposium» // Law and Contemporary Problems.* — 1963. — Vol. 27. — P. 1; *Kayton C. Can Jurimetrics be of Value to Jurisprudence? // The Georgetown Law Review.* — 1964. — Vol. 33. — P. 288.

⁶ Див.: *Anderson A. R. The Formal Analysis of Normative Systems. Technical Report No.2, Contract No 2, SAR nonr-609/16. Office of Naval Research: Group: Psychology Branch. New Haven, Conn., 1956. Reprinted in: The Logic of Decision and Action (ed. N. Rescher), Pittsburgh, 1967. — P. 147–213.*

ня, що дослідження, обговорення і переконання можна здійснити з достатньою точністю і знанням предмета, щоб досягти суспільної згоди принаймні в деякій галузі. У цьому полягають теорія і метод демократії. Це також теорія і метод юриметрії. Застосування сучасної логіки на практичному рівні не вимагає прийняття всіх її теоретичних результатів. З іншого боку, юриметрія, як й інші сучасні варіанти «експериментальної юриспруденції», обов'язково вимагає юридичної логіки...»¹

Льовінджер явно полемізував з «ультрареалістами», які висловлювали протилежний погляд, що спроби логічного і кількісного аналізу процесу публічного дослідження доказів, судової дискусії і переконання є неефективними, тому що всі параметрично-суттєві значення фактично розуміються кожним суддею не тільки і не стільки в логічний, скільки в соціально-доцільний і навіть психологічно-інтуїтивний спосіб. Оскільки логіка не надає раціональних засобів оперування з індивідуальними розходженнями інтуїтивних сприйнять, остільки виникаючі конфлікти можуть бути вирішені лише за допомогою відсилання до більш авторитетної інтуїції суду вищої інстанції.

Подібні міркування знаходили співчутливий і широкий відгук у 30–40 роки, але з настанням комп'ютерної ери і сполученим з нею поширенням логічної методології в 50–60-ті роки вони морально застаріли. Завдяки ініціативі Л. Льовінджера з 1959 р. почав видаватися журнал *Сучасні застосування логіки в праві* — *Modern Uses of Logic in Law (MULL)*, що з 1966 р. і по теперішній час виходить під назвою *Jurimetrics Journal*.

Цей журнал не тільки зібрав навколо себе колектив авторів, які представляють різні дисципліни — логіку, правознавство, математику, кібернетику, системотехніку, лінгвістику тощо. Є підстави вважати, що публікації та переговори, які передували його появі, стимулювали сплеск інтересу до юридичної логіки як у самих США, так і в Західній Європі². Втім, у Європі на той

¹ *Loevinger L. An Introduction to Legal Logic // Indiana Law Journal. Summer, 1952. — Vol. 27. — No 4. — P. 519–520.*

² Див.: *Ross A. On Law and Justice. — London, 1958; Moritz M. Uber Hiohfelds System der juridischen Grundbegriffe. — Lund, 1960; Kalinowski J. Introduction a la logique juridique. — Paris, 1965; Klug U. Juristische Logik. — 2 te Aufl. — Berlin, 1963; Schreiber R. Logik des Rechts. — Berlin, 1962; Etudes de logique juridique. — Vol. II: Droit et Logique. Les lacunes en Droit, Bruxelles: Travaux du Centre Nationale de Recherches de Logique, 1967; La Logique et le Droit // Logi-*

час під впливом правових теорій О. Ерліха, Е. Маллі, І. Раї, Г. Кельзена, Н. Боббіо, Х. Перельмана і особливо Г.-Х. фон Врігта вже склалася власна традиція дослідження юридичної логіки, зосереджена на аналізі норм, дій і аргументів¹. Однак юриметричне пов'язування логіки норм (чи деонтичної логіки) з комплексними дослідженнями базових правових цінностей² і широкого законодавчого, політичного і соціально-філософського контексту стали ще одним додатковим стимулом для розвитку юридичної логіки³.

Слід зазначити, що в Західній Європі розвиток юридичної логіки в різних країнах набув відчутної специфіки: у Франції взяв гору структуралістський напрямок аналізу системи і галузей права⁴; у Бельгії і почасти в Нідерландах (амстердамська школа) зосереджена на неформальній судовій аргументації «нова риторика» Хаїма Перельмана; у Німеччині, Австрії та Італії — напрямок, що тяжіє до змістовної герменевтичної традиції, а в Британії та скандинавських країнах — до поглибленого аналітичного дослідження

---

que et Analyse. — April 1967. — № 37; *Tammelo I.* Outline of Modern Legal Logic. — Wiesbaden, 1969; *Weinberger O.* Rechtslogik. — Wien, 1970; *Porn I.* The Logic of Power. — Oxford, 1970 etc.

¹ Див.: *Ray L.* Essai sur la structure logique du Code civil francais. — Paris, 1926; *von Wright G. H.* Deontic Logic // *Mind*, n. s. 1951. — Vol. 60. — P. 1–15; *von Wright G. H.* An Essay in Modal Logic. — Amsterdam, 1951; *Hintsikka J.* Quantifiers in Deontic Logic // *Societas Scientiarum Fennica, commentationes humanarum litterarum* 23: 4. — Helsinki, 1957; *von Wright G. H.* A New System of Deontic Logic // *Danish Yearbook of Philosophy*. — 1964. — Vol. 1. — P. 173–182; *von Wright G. H.* The Logic of Practical Discourse // *Contemporary Philosophy: Logic and Foundations of Mathematics* (ed. R. Klibansky). — Florence, 1968. — P. 141–167; *Maillet J.* Formalisme et formes juridiques // *Annuaire de la Justice de la République algérienne*, 1966–1967. — P. 177–202; *Granger G.-G.* Pensée formelle et sciences de l'homme. — 2 e éd. — Paris, 1967 etc.

² Див.: *Davitt Thomas E.* The Basic Values in Law A Study of the Ethico-Legal Implications of Psychology and Anthropology // *Transactions of the American Philosophical Society Held in Philadelphia for Promoting Useful Knowledge*, 1968 (New Series). — Vol. 58. — Pt. 1–144 p.

³ Див.: *Anderson A. R.* Logic, Norms and Roles // *Ratio*. — 1962. — Vol. 4. — P. 36–49; *Kenny A.* Action, Emotion, and Will. — London, 1963; *Cartwright D.* Influence, Leadership, and Control // *Handbook of Organization* (ed. J. G. March). — Chicago, 1965. — P. 1–47; *Kanger S.* and *Kanger H.* Rights and parliamentarism // *Theoria*. — 1967. — Vol. 37. — P. 85–115 etc.

⁴ Див.: *Arnaud A.-J.* Structuralisme et Droit. Notes de lecture et directions de recherche. — Paris, 1968.

нормативно-деонтичного компонента права, зокрема, співвідношення імперативів і дій¹, судових рішень і переваг².

У наші дні цікаво порівняти сплеск захоплення в ті роки юридичною логікою і юриметрією на Заході з його оцінкою найбільш відомим і визнаним на той період у СРСР представником юридичної логіки проф. А. Старченком³. Привертаючи увагу до юриметрії (він називав її «правометрією»), А. Старченко вбачав «серйозну суперечність між філософією права як теоретичною основою правової ідеології США і результатами ... так званих право-метричних досліджень»⁴. Зокрема, визнаючи технологічне значення залучення методів сучасної математичної статистики і символічної логіки для оброблення юридично значущої інформації, А. Старченко вважав, що саме застосування сучасних інтелектуальних технологій сприяло «самовикриттю традиційного міфу» про об'єктивність американського правосуддя. Адже статистичне оброблення однотипних судових справ, що при теоретичних припущеннях як рутинного підве-

¹ Див.: *Chellas B.* 1969. *The Logical Form of Imperatives.* – Stanford, 1969; *Davidson D.* *The Logical Form of Action Sentences // The Logic of Decision and Action* (ed. N. Reicher). – Pittsburgh, 1967. – P. 81–95; *von Wright G. H.* *Norm and Action*, London, 1963; *von Wright G. H.* *Logic of Action // The Logic of Decision and Action* (ed. N. Reicher). – Pittsburgh, 1967. – P. 121–136.

² Див.: *Wasserstrom Richard A.* *The Judicial Decision. Toward A Theory Of Legal Justification.* – Stanford, 1961; *Arrow K. J.* *Social Choice and Individual Values.* – 2nd ed. – N. Y., 1963; *Danielsson S.* *Preference and Obligation.* – Uppsala, 1968; *Hilpinen S.* *On the Logic of «Better».* – Lund, 1957; *Hansson B.* *Fundamental Axioms for Preference Relations // Synthese.* – 1968. – Vol. 18. – P. 423–442; *Hansson B.* *Choice structures and preference relations // Synthese.* – 1968. – Vol. 18. – P. 443–458; *Hansson B.* *Group Preferences // Econometrica.* – 1969. – Vol. 37. – P. 50–54; *Hansson B.* *Voting and Group Decision Functions // Synthese.* – 1969. – Vol. 20. – P. 443–458; *Kanger S.* *Präferenzlogik // Nio filosofiska studier tillagnade Konrad Marc-Wogau* (ed. Hj. Wermerberg). – Uppsala, 1968; *Luce R. D.* and *Raiffa H.* *Games and Decisions.* – 1957; *Luce D., Suppes P.* *Preference, Utility and Subjective Probability // Handbook in Mathematical Psychology.* – Vol. 3 (Eds. R.D.Luce, R.R.Bush and E. Galanter), 1965; *Reicher N.* *Semantic Foundations for Logic of Preference // The Logic of Decision and Action* (ed. N. Reicher). – Pittsburgh, 1967 etc.

³ Див.: *Старченко А. А.* *Логика в судебном исследовании.* – М., 1957; *його ж:* *Философия права и принципы правосудия в США.* – М., 1969; *Кирилов В. И., Старченко А. А.* *Логика.* – 5-е изд. – М., 1999.

⁴ *Старченко А. А.* *Философия права и принципы правосудия в США.* – С. 78.

дення часткового випадку під загальну норму (юридичний силогізм), так і при зовнішнім дотриманні принципу *stare decisis* (прецедентна аналогія) знайшло величезний розкид у фактичних судових рішеннях, що відбулися. Але задовго до появи юриметрії про це багато говорили і писали Холмс, Паунд, Дьюї і Кардозо, а також усі правові реалісти, які більш-менш незалежно один від одного дійшли однакового розуміння неможливості повного усунення зовнішнього соціально-політичного впливу і суб'єктивно-особистісного моменту в процесі ухвалення судового рішення і визнання необхідності їх обліку і мінімізації. Йшлося, по суті, про зміну правової теоретико-пізнавальної парадигми з орієнтації на *об'єктивну істину* (повна і безособистісна відповідність судового рішення фактам і аргументації), що обов'язково повинна бути виявленою в ході судового розгляду, на *інтерсуб'єктивність цієї істини* — як вона *тут і тепер* бачиться суддям і присяжним у світлі наявних у них доказових даних. Саме за цю зміну і критикував А. Старченко американську філософію права і систему правосуддя: «...категорія об'єктивності тлумачиться в буржуазній юридичній літературі, як правило, не в плані гносеологічному, при якому об'єктивність виступає синонімом достовірного пізнання, чи об'єктивної істини, а у вузькоетичному плані як суддівська неупередженість, коли в процесі ухвалення рішення зводяться до мінімуму персональні схильності і суб'єктивні особливості судді як особистості»¹.

На відміну від багатьох аналогічних екскурсів у американську філософію того часу це не було декларативно-огульною критикою. А. Старченко з глибоким знанням матеріалу дуже повно і сумлінно виклав висунуті провідними американськими авторами (Б. Кардозо, Дж. Френк, Г. Ласвелл та ін.) найбільш значущі аргументи «за» і «проти» як домінуючої в американській юриспруденції концепції судового розсуду, так і власне юриметрії, переваги і перспективи якої були далеко не ясні в ранній період комп'ютерної революції. Більше того, А. Старченко у своїй критиці загально-гносеологічних, філософсько-правових і навіть класово-політичних аспектів американської правової системи часто був навіть менш різким, ніж цитовані ним американські автори.

Однак при всій особистій повазі до автора цієї критичної оцінки і повному розумінні ідеологічної складності тих історич-

¹ Див.: Старченко А. А. Філософія права и принципы правосудия в США. — С. 80–81.

них умов, у яких вона була зроблена, дозволимо з її приводу висловити кілька контр-розумінь, тим більше, що вона типова не тільки для літератури радянського, а й сучасного періоду розвитку української та російської філософії права і теорії судового дослідження доказів. Йдеться саме про проблему істини, в інтерсуб'єктивному і соціально-детермінованому і релятивному трактуванні якої позиція цитованих А. Старченком американських авторів видається більш переконливою.

Так, радянському досліднику здавалося невірним розуміння об'єктивності одним із широко визнаних у США корифеїв, членом Верховного Суду Бенджаміном Кардозо. Адже, вказуючи на позаособистісні чинники, що впливають на прийняття конкретного судового рішення (прецедент, логіку, звичай та соціальний добробут), Кардозо вважав, що саме посилення на них найбільшою мірою дозволяє проявитися суб'єктивним відхиленням. На його думку, в судовому процесі можна уникнути суб'єктивності тільки шляхом контролю судді присяжними, що врівноважують «ексцентричності» суддів¹.

Менш оптимістично оцінювали перспективу порятунку від суб'єктивних флуктуацій у суддівських рішеннях правові реалісти (Дж. Френк, М. Лассвелл, К. Левеллін та ін.), наполягаючи на неминучості їх появи². Так, Дж. Френк писав: «Численні індивідуальні риси судді, його характер і звички часто впливають на його рішення не тільки при оцінці встановлених фактів з погляду їх правомірності і справедливості, а й на сам пізнавальний процес, за допомогою якого він переконується, що ці факти дійсно існують»³. До цих індивідуальних параметрів американські автори відносили темперамент, освіту, середовище та особистісні особливості судді, його етнічну, конфесіональну і навіть партійну належність тощо⁴. Як ми вже показували рані-

¹ Див.: Там само. — С. 81. А. Старченко посилався на класичну працю *Cardozo B. The Nature of Judicial Process.* — P. 18, 44.

² Див.: *Frank J. Courts on Trial.* — P. 328; *Lasswell H. Power and Personality.* — N. Y., 1948. — P. 64.

³ *Frank J. Law and the Modern Mind.* — New Haven, 1930. — P. 119.

⁴ Див.: *Everson H. The Human Element in Justice.* // *Journal of Criminology.* — 1958. — Vol. 10. — P. 90; *Nagel S. Political Party Affiliation and Judges Decisions* // *American Political Science Review.* — 1961. — Vol. 55. — P. 843; *Nagel S. Ethnic Affiliations and Judicial Propensities* // *Journal of Politics.* — 1962. — Vol. 24. — P. 92–110.

ше, Фелікс Коен навіть спробував дати теоретичне пояснення істотно різних судових рішень у однотипних справах, обумовлених суб'єктивними особливостями суддівських підходів, а не об'єктивними обставинами справи в дусі популярної тоді у фізиці ідеї побудови єдиної теорії поля¹.

Звичайно, для А. Старченка, вихованого у філософській традиції діалектичного матеріалізму з її офіційною установкою на об'єктивність істини, встановлюваної в судочинстві, був принципово неприйнятний реалістичний висновок С. Улмера: «При будь-якому обговоренні наукового методу в правовому дослідженні із самого початку слід визнати, що метою судового процесу не завжди є знання. Фактично судовий процес різними способами активно стримує пошук «істини». ... Юристи шукають перемогу, а не істину... Судовий процес виконує іншу функцію, ніж «пошук істини», а саме соціальну функцію організації дебатів, коли інші методи примирення зазнали невдачі»². Улмер наполягав на тому, що при ухваленні рішення суддя виходить з того, що справа так чи інакше повинна бути вирішена, незважаючи на те, чи є докази достатніми для «наукового» висновку. Насправді «дослідники фактів» у суді не зв'язані правилами логічної послідовності, а самі факти в судовому процесі можуть бути перекручені, щоб забезпечити досягнення прихованої мети. Суб'єктивізм судового розсуду може бути обмежений тільки завдяки наполегливому вдосконаленню процесуальної регламентації, а не загальними закликами до пошуку істини і до логічної коректності³. З погляду іншого дослідника, В. Зелермайера, судові спори можна порівняти з процесом природного відбору, в якому перемагають не логічно-правильні, а найбільш вагомі і соціально привабливі аргументи⁴.

А. Старченко цілком справедливо критикував американську систему правосуддя за подібний суб'єктивізм, що задовго до

¹ Див.: *Cohen F. Field Theory and Judicial Logic // Yale Law Journal. – 1950. – Vol. 59. – P. 238*; Титов В. Судова логіка в контексті гіпотези правового поля у Фелікса Коена // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 2(29). – С. 133–144.

² *Ulmer S. Scientific Method and the Judicial Process // The American Behavioral Scientist. – 1963. – Vol. VII. – № 4. – P. 21* (цит. за *Старченко А. А. Філософія права і принципи правосуддя в США. – С. 82*).

³ Див.: Там само.

⁴ Див.: *Zelermeyer W. Legal Reasoning. The Evolutionary Process of Law. – N. Y., 1960* (наводиться за: *Старченко А. А. Філософія права і принципи правосуддя в США. – С. 84*).

нього був і донині залишається предметом жорсткої критики з боку філософів права і навіть суддів у самій Америці. Але не слід, на наш погляд, забувати головну обставину: суддівський суб'єктивізм є та ціна, яку доводиться платити всьому суспільству за справжній, а не декларативний (якщо навіть не сказати *декоративний*) поділ законодавчої, виконавчої та судової влади, зокрема за незалежність і верховенство останньої. Якщо вже протиставляти об'єктивізм суб'єктивізму, то слід нагадати історію радянського правосуддя, в якій було куди більше прикладів саме суб'єктивізму, мотивованого «об'єктивними» ідеологічними установками.

Наївно думати, що практичні американці з їх ледве чи не релігійним культом свободи та особистих прав стали б миритися із судовим суб'єктивізмом і його неминучими наслідками — необхідністю апеляцій, матеріальними витратами, витратою часу, моральним збитком і т. ін., якби бачили гідну альтернативу вільному суддівському розсуду. Саме свобода і влада судді дозволяють виносити рішення в кожному окремому випадку, що найчастіше прямо не передбачений, та й не міг бути передбачений законом, керуючись не стільки літерою закону, скільки духом конституції. Тому, не вимагаючи скасувати свободу суддівського розсуду, представники юриметрії прагнули (і прагнуть) розібратися у внутрішніх причинах появи небажаних для суспільства «ексцентричностей» суддівських рішень.

Першим і цілком природним кроком на цьому шляху була кількісна оцінка суб'єктивних чинників та їх розподілу в судових рішеннях¹. Як визнав сам А. Старченко, «представники правометрії ставлять своїм завданням виявлення за допомогою кількісно-статистичних методів зазначених чинників, щоб використовувати одержані результати на практиці. На їх думку, емпіричні узагальнення можуть використовуватися, з одного боку, самими судьями з метою самовдосконалення і вироблення типових для даного суду стандартів поведінки, а з іншого боку, адвокатами з метою передбачення і пророкування клієнтурі практично можливих наслідків судового розгляду»². Але поста-

¹ Див.: *Schubert G. Quantitative Analysis of Judicial Behavior.* — Glencoe, 1959; *Schwartz R. Judicial Objectivity and Quantitative Analysis // Modern Uses of Logic in Law* (далі — MULL). — Sept. 1963. — P. 141.

² *Старченко А. А. Философия права и принципы правосудия в США.* — С. 85.

новка цього завдання не тільки витримана в стилі «позитивно-прагматичної методології», вона цікава та практично важлива для будь-якого професійного юриста.

Яке ж відношення має логіка до цих специфічних проблем? Безпосереднє, причому не слід вважати, що єдино придатним логічним методом судового дослідження є дедукція (юридичний силізм, як у континентальній системі права) або навіть аналогія (для прецедентної системи)¹. Слід враховувати евристичне значення індуктивно-статистичних узагальнень значущих ознак (параметрів), що дозволяють робити науково (тобто *об'єктивно*) обґрунтовані прогнози. Логіка тут, зрозуміло, не претендує на чільну роль — її справа забезпечити максимальну надійність індуктивного висновку, тоді як самі параметри відбираються професійними експертами-юристами.

Знов-таки, у доборі найбільш значущих змістовних параметрів юристи також можуть скористатися заснованим на тій же індукції методом контент-аналізу, що добре зарекомендував себе в лінгвістиці і соціології і дозволяє здійснити частотне ранжирування цих параметрів відповідно до їх реального розподілу в юридичних документах².

Так, адвокат Р. Лоулор³ запропонував формалізувати рішення судді шляхом булевої функції, аргументами якої є об'єктивні і суб'єктивні чинники справи. Але вже відносно прості індуктивно-статистичні узагальнення рішень, постановлених конкретними суддями, дозволили досить надійно прогнозувати їх майбутні рішення⁴, тим самим допомагаючи юристам-практикам розробляти стратегію судових процесів. Практичне значення подібних розробок було по достоїнству оцінено Американською асоціацією адвокатів (American Bar Association), яка підтримала юриметричні дослідження⁵.

¹ Цієї точки зору додержувався професор Едвард Х. Леві (див.: *Levi E. The Nature of Judicial Reasoning // The University of Chicago Law Review.* — 1963. — Vol. 32. — No. 3 б. — P. 395–409).

² Див.: *Kort F. Content Analysis of Judicial Opinions and Rules of Law // Judicial Decision-Making*, ed. by G. Schubert. — N. Y., 1963. — P. 37.

³ Див.: *Lawlor R. C. Foundations of Logical Legal Decision Making // MULL.* — June 1963. — P. 98.

⁴ Див.: *Nagel S. Statistical Prediction of Verdicts and Awards // MULL.* — Sept. 1963. — P. 5–15.

⁵ Див.: *Eldridge W. B. The American Bar Foundation Project // MULL.* — Sept. 1965. — P. 129.

Інший напрямок у юриметрії був пов'язаний з формалізацією правових текстів, що дозволяє здійснювати аналіз уже ухвалених судових рішень і, зокрема, виявляти помилки в судовій інтерпретації як одержаних у ході розгляду справи даних, так і нормативних актів і прецедентів. Наприклад, адвокат Д. Делагрейв¹, використовуючи запропонований логіком В. Куайном² символіко-логічний апарат і дипломатично уникаючи невдоволення сучасників, проаналізував деякі хрестоматійні рішення, винесені такими авторитетними суддями, як Дж. Мур (1830) і Б. Кардозо (1930). Зокрема, він виявив, що Мур і Кардозо (які навряд чи знали про існування символічної логіки і можливості її застосування до права) не розрізнявали слабкої (із сполучником «або») і точної («або — або») диз'юнкції, плуталися в запереченнях антецедентів і консеквентів при формулюванні висновків за схемами *Modus Ponens* і *Modus Tollens* умовних силогізмів. Зрозуміло, що ці помилки потім вплинули на ухвалення позитивного або негативного рішення у розглянутих справах. Аналогічні помилки Делагрейв знайшов і у творах сучасних йому теоретиків. Закінчуючи свою статтю, він мав підстави стверджувати: «Те, що багато коментаторів високого рангу роблять логічні помилки, обумовлено низьким статусом цієї дисципліни в підготовці професіоналів»³. Поділяючи цей висновок, багато інших авторів з початку 1960 р. також стали обговорювати питання про поліпшення сучасної логічної підготовки юристів. Результати цієї дискусії заслуговують на окремий розгляд, тим більше що висловлені в її ході точки зору і методологічні підходи відтворюються у наші дні вже на вітчизняному ґрунті.

Надійшла до редколегії 15.05.02

¹ Див.: *Delagrave D. J. Can the Formulas of Modern Logic Help Solve. Legal Problems? // MULL. — Sept. — 1964. — P. 50–60.*

² Див.: *Quine W. V. O. Methods of Logic. — N. Y., 1955.*

³ *Delagrave D. J. Can the Formulas of Modern Logic Help Solve. Legal Problems? — P. 60.*